

Boekbesprekingen

Jan Bieleman, *Boeren in Nederland. Geschiedenis van de landbouw 1500-2000*, Uitgeverij Boom, Amsterdam 2008, ISBN 97-890-8506-5401 (hardcover), 672 pag., € 49.50

Boeren in Nederland is een lijvige studie, waarin de geschiedenis van vijf eeuwen Nederlandse landbouw gedetailleerd uiteengezet wordt. De hoge informatiedichtheid van het boek heeft te maken met de doelgroep die de historicus Jan Bieleman op het oog heeft, namelijk studenten die aan de Universiteit van Wageningen het vak agrarische geschiedenis volgen. Deze lieden zullen nog flink wat huiswerk te doen krijgen en zich door een boek moeten worstelen dat veel informatie bevat, maar zeker geen prijzen in de wacht zal slepen wat betreft de leesbaarheid.

Het boek vormt een geactualiseerde versie van een eerder werk van Bieleman uit 1992, waarin recente wetenschappelijke kennis over het Nederlandse landbouwverleden verwerkt is. Als invalshoek heeft de auteur gekozen voor een agronomische benadering, wat inhoudt dat hij ontwikkelingen in de landbouw vooral op bedrijfsniveau analyseert. Dit betekent concreet dat in het boek vooral thema's

als grondbewerking, bemesting, gewasgeschiedenis en mechanisatieprocessen beschreven worden, hetgeen nogal eens ten koste gaat van de sociaal-culturele, politieke of internationale context waarin de bedrijfsmatige ontwikkeling en in de Nederlandse landbouw begrepen moeten worden. Verderop in deze bespreking zal dit met een voorbeeld worden aangetoond.

Bieleman heeft zijn betoog chronologisch ingedeeld in vier delen: de periode 1500-1650, 1650-1850 en 1850-1950, en ten slotte de meer eigentijdse ontwikkelingen van 1950 tot heden. In elk van deze delen passeert de agronomische ontwikkelingen per economische regio's (zandgronden, kleigronden, weidegebieden, en dergelijke) de revue. Deze periodisering is logisch gekozen, want afgestemd op de zogenaamde 'seculiere trends', dat zijn opeenvolgende conjuncturen van expansie waarbij de economie en bevolking groeien, en van contractie, waarin deze een neergang vertonen. Wel heeft deze indeling in regio's als nadeel dat er soms wat herhalingen in het boek voorkomen, bijvoorbeeld wanneer het over de crisis-zuivelwet uit 1932 gaat (pag. 291, 394).

De hoofdstelling van de auteur is

dat de Nederlandse landbouw ondanks grote veranderingen ook veel continuïteit vertoonde én dat de landbouw en boerensamenleving tot ongeveer 1850 minder statisch en star waren dan eerder werd aangenomen. Waar de Nederlandse landbouw in de bestaande historiografie wel als 'achterlijk' is getypeerd, was zij, aldus Bieleman, vaak opmerkelijk flexibel en modern van karakter. Als voorbeelden noemt hij de relatief late marktgerichtheid van bedrijven op de zandgronden in de zeventiende eeuw en de deelpacht die daar langer bleef bestaan dan elders, feiten die volgens Bieleman niet getuigen van onnozelheid, maar juist van een op de regionale situatie toegespitste functionaliteit (pag. 101, 236). Of de auteur deze stellingen adequaat verdedigt, mag de lezer zelf beoordelen, maar mij heeft hij daarvan in elk geval niet kunnen overtuigen. Daarvoor zijn de argumenten die hij aanvoert toch te mager. De wat gemakkelijke conclusie die Bieleman trekt, duidt hier al op, namelijk dat 'de landman van 1500 en de *hightech*-agrariër van nu nog steeds heel veel gemeen hebben. Want of men nu spreekt over de middeleeuwse of ultra-moderne landbouw met al zijn techniek en hoogwaardige *inputs*, steeds gaat het om het beheersen, of beter, het trachten te beheersen van biologische processen.' Dit is dezelfde soort logica als de stelling dat er tussen Alexander de Gote en Adolf Hitler nauwelijks verschillen bestonden, omdat zij zich allebei bezighielden met de verovering van gebieden.

De agronomische benadering die Bieleman hanteert, het is zojuist al aangestipt, heeft als schaduwzijde dat op bepaalde punten de bredere, internationale context waarin de Nederlandse

landbouw zich ontwikkelde, te weinig recht wordt gedaan. Wel krijgt de import van landbouwmachines als trekkers (in het kader van de Marshallhulp) voldoende aandacht, maar onvermeld blijft de eveneens belangrijke kennisimport na de Tweede Wereldoorlog, door de duizenden Nederlandse boeren die in het kader van de zogenaamde Jonge Boerenprogramma's hun collega's in landen als Amerika en Canada bezochten. Meer aandacht had ook de situatie in de landbouw in de jaren zeventig en tachtig mogen krijgen, gerelateerd aan bijvoorbeeld de wereldwijde oliecrises en de context van de Europese Gemeenschap. Voorts ontbreekt in de literatuurlijst het vrij recent verschenen boek van Hein Klemann over de Nederlandse economie tijdens de Tweede Wereldoorlog (*Economie en samenleving in jaren van oorlog en bezetting*, 2002). Ten slotte valt nog op te merken dat op een aantal plaatsen kaartjes toegevoegd hadden moeten worden met nadere plaatsaanduidingen. Het valt namelijk niet te verwachten dat elke lezer de parate geografische kennis heeft waar in de provincie Friesland bijvoorbeeld de dorpen Zuidertrimdeel of Henaarderadeel liggen.

Jan Bieleman heeft met *Boeren in Nederland* een saai en weinig verrassend boek afgeleverd, dat feitelijk en inhoudelijk gezien misschien wel klopt, maar dat zeker niet hét definitieve verhaal van de Nederlandse landbouw vertelt. Het boek is overigens wel mooi geïllustreerd en – geheel in de traditie van de *Annales*-school – voorzien van talrijke tabellen en statistieken.

Enne Koops

Kishore Mahbubani, *The new Asian hemisphere. The irresistible shift of global power to the East* (New York 2008), ISBN 97-815-8648-4668, 672 pag., €16,99

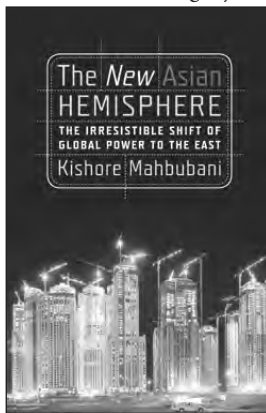
Kishore Mahbubani is een voormalig diplomaat van Singapore en tegenwoordig professor en hoofd van de Lee Kuan Yew School of Public Policy. In zijn nieuwste boek wil Mahbubani het Westen overtuigen de huidige kansen te benutten om een betere wereld te creëren.

De economische groei in Azië kan, volgens Mahbubani, gezien worden als de terugkeer van de wereld naar haar 'historical norm in terms of the natural place of Asian societies in the hierarchy of societies and civilisations around the globe' (pag. 52) Mahbubani ziet Azië duidelijk als een homogeen geheel tegenover het Westen, wat ook vrij monolithisch naar voren komt in dit boek. Dit is het belangrijkste punt van kritiek op Mahbubani. De auteur poogt het economisch succes van bepaalde landen in Azië, zoals China, India, Zuid-Korea en Singapore, te extrapoleren naar het gehele continent en voorspelt economische groei en ontwikkeling in het islamitische Midden-Oosten. Hieruit blijkt óf een te groot optimisme óf de wil om bepaalde ontwikkelingen te generaliseren.

Mahbubani verklaart de groei van Azië vanuit lessen die de Aziatische samenlevingen hebben geleerd van het Westen. De twee belangrijkste hiervan

zijn de toepassing van de vrije markt in economisch opzicht en pragmatisme in politiek opzicht. Mahbubani citeert Deng Xiaoping om dit pragmatisme te karakteriseren: 'It does not matter whether a cat is black or white; if it catches mice, it is a good cat' (pag. 75).

De invoering van de vrije markt is niet alleen de oorzaak van de economische groei en de vermindering van armoede, ook zorgt de vrije markt voor mogelijkheden tot ontplooiing voor de

mens. Jongeren krijgen de kans om zich los te maken van het rurale en armoedige bestaan. 'The real value of free-market economics is not just in the improvements in economic productivity. It is about how it uplifts the human spirit and liberates the minds of hundreds of millions of people.' Mahbubani noemt dit effect 'the massive democratisation of the human spirit' (pag. 18). De kans voor Chinese jongeren om in de Speciale Economische Zones van China te werken, bijvoorbeeld in schoenenfabrieken van Nike, worden door de auteur aangehaald als voorbeelden van deze bevrijding. Het is echter bekend dat Mahbubani een fanatiek aanhanger is van vrije markt en globalisering, waardoor de optimistische kijk op deze zaken verklaard kan worden. Negatieve aspecten, zoals de armoedige en afschuwelijke levensomstandigheden van de arbeiders in de steden en de lage salarissen worden buiten beschouwing gelaten.

Volgens Mahbubani is het verder

opmerkelijk dat de economische groei in Azië gepaard gaat met een '*culture of peace*' (pag. 78). De opkomst van verschillende nieuwe economische en politieke machten in Azië heeft niet geleid tot nieuwe conflicten. Ontwikkeling is gebaat bij vrede, pragmatisme zorgt ervoor dat mogelijke problemen niet de kans krijgen. Toch laat de auteur het na in te gaan op belangrijke conflicten die de Aziatische regio wél kent, zoals de conflicten in Kashmir, Timor, Sri Lanka en Tibet.

Voor de komende vijftig jaar beschrijft Mahbubani drie mogelijke scenario's: *March to Modernity*, *Retreat into Fortresses* en *Western Triumphalism*.

Met het eerste scenario doelt Mahbubani op een voortgaande verrijking en modernisering van vele landen in de wereld. Meer mensen zullen aandeelhouder worden in een wereld van voorspoed en vooruitgang, waardoor de bereidheid en mogelijkheid tot oorlogsvoering beperkt zullen worden. Een vreedzame wereld zal dan een *reële mogelijkheid zijn* betoogt Mahbubani. Het tweede scenario voorspelt een toekomst waarin de opkomst van nieuwe economische machten zoals China en India zal zorgen voor een defensieve reactie vanuit de westerse landen. Krampachtige pogingen om vast te houden aan hun economische en politieke machtspositie zullen zorgen voor versplintering, nationalisme en protectionisme. Het derde scenario voorspelt de verandering van de wereld naar westers voorbeeld.

Mahbubani is teleurgesteld in de Westerse reactie ten opzichte van de Aziatische opmars. Angst om de dominante politieke en economische positie

in de wereld te verliezen staan centraal. Mahbubani betoogt dat het Westen daarentegen positief zou moeten zijn. Het Westen dient haar overwicht in de internationale instituties vrijwillig te delen met de nieuwe economische en politieke machten om te zorgen voor een realistische spiegeling van de multilaterale verhoudingen in de wereld. Verder moet het Westen haar buitenlandse politiek baseren op pragmatisme in plaats van ideologie.

Het scenerio van *Western Triumphalism* moet volgens Mahbubani sowieso verworpen worden. De belangrijke lessen die Azië van het Westen geleerd heeft, zijn aanvullingen op de Aziatische cultuur en identiteit en geen vergaande aanpassing aan het Westen. Vanuit dit standpunt hekelt de auteur de ideologisch geïnspireerde kritiek van het Westen op met name China. Mahbubani komt tot een interessant punt wanneer hij de kritiek op de democratische en mensenrechten situatie in verschillende landen als paradoxaal benadrukt, aangezien het democratisch niveau van internationale instituties als het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank tamelijk bedreovend is en de mensenrechten door met name de Verenigde Staten systematisch geschonden zijn. Ook de selectiviteit van de Westerse kritiek is opvallend. Kritiek op het gebrek aan democratie in China staat tegenover steun aan het autocratische Saoedi-Arabië. Het Westen zou vanuit het pragmatisme positief moeten zijn over de gigantische veranderingen in China. Maar, benadrukt Mahbubani: '*It is remarkable how few Western minds understand the scope*

and significance of the changes China has made' (pag. 145).

Opvallend in het boek van Mahbubani is de zeer positieve benadering van de ontwikkelingen in, en het regime van, China. Dit is echter te verklaren door het feit dat de bevolking van Singapore hoofdzakelijk uit etnische Chinezen bestaat (76,8 procent). Een politieke en economische verbinding en vriendschap tussen de twee landen is daarom niet verwonderlijk. Dit moet de lezer in het achterhoofd houden, want af en toe wordt China door de auteur voorgesteld als verlicht despotisch brenger van ontwikkeling en vrede.

Het Westen dient haar dominantie in de internationale politiek te delen met Azië en haar nadruk op ideologie in te ruilen voor pragmatisme. Alleen op die manier kan er, volgens Mahbubani,

van succesvolle internationale samenwerking in de huidige multilaterale wereld sprake zijn. Westerse concessies in politiek en economisch opzicht zullen uiteindelijk ook voor het Westen leiden tot de positieve gevolgen van een meer gelijke en vreedzame wereld.

Het provocerende boek van Kishore Mahbubani is een aanrader om te lezen. Het Aziatisch georiënteerde standpunt van de auteur levert een ander verhaal en andere aandachtspunten op dan 'het Westen' gewend is. Wanneer de neiging tot generaliseren door de auteur en zijn optimisme ten opzichte van China en de vrije markt (h)erkend worden is dit boek een absolute aanvulling voor de beschouwing van de veranderende wereld en de internationale politiek.

Jonne Harmsma

Diederik Veerman ed., *Tegenpolen. Op expeditie naar contrastrijke poolgebieden*, Walburg Pers, Zutphen 2008, 176 pag., ISBN 978-90-5730-547.4, € 24,95.

Van maart 2007 tot maart 2009 loopt het vierde Internationale Pooljaar (IPY). Dit is een groot wetenschappelijk programma waarbij duizenden onderzoekers meer dan tweehonderd projecten initiëren met betrekking tot de Noord- en Zuidpool.

Het boek *Tegenpolen* onder redactie van Diederik Veerman heeft derhalve niets te maken met een afkeer tegen een groep Oost-Europeanen, maar alles met Arctica en Antarctica. Dit

rijk geïllustreerde werk omhelst alle mogelijke invalshoeken die men zich maar kan voorstellen aangaande de poolgebieden; van de overwintering op Nova Zembla tot de huidige klimaatproblematiek, van de walvisvaart tot de olieclaims en van de Inuit tot het opkomende pooltourisme. Dit alles gebeurt vanuit de perspectieven van een diverse groep deskundigen; aan het boek werkten onder andere historici, een geoloog, een bioloog, en een meteoroloog mee. In dit gegeven schuilt de kracht van *Tegenpolen*: er blijft ogenschijnlijk niets onbelicht.

Het boek is opgedeeld in drie thema's, te weten 'exploratie', 'exploitatie' en 'extrapolatie'. Het eerste onderdeel geeft

een gedegen geschiedenislesje aangaande de ontdekking van de Noordpool en wat er van haar inwoners is terecht gekomen. Daarnaast staan er tal van cartografische afbeeldingen uit het verleden in die vaak al een opvallend waarheidsgetrouwe weergave van de werkelijkheid gaven. De auteurs maken gretig gebruik van overgebleven logboeken om te verhalen over (vergeten) ontdekkingsreizen c.q. overwinteringen van weleer. Er wordt een fascinerend beeld geschetst van de angsten en problemen die de scheepsbemanningen kenden, zoals scheurbuik, voedselschaarste en de immer aanwezige vrieskou. Daarnaast is er ook een artikel speciaal gewijd aan het vierde IPY. In 54 van de 228 projecten in dit kader zijn Nederlanders betrokken. Naast een wetenschappelijk programma speelt ook het onderwijs een rol: 'Aan het eind van het pooljaar moet iedere Nederlander weten dat er geen pinguïns zijn op de Noordpool en geen ijsberen op de Zuidpool', aldus de Nederlandse IPY-commissie.

Onder het kopje 'exploitatie' vallen de artikelen over de walvisvangst, een professie waarin de Nederlanders tot in de achttiende eeuw dominant waren. Het stuk over de naoorlogse walvisvaart geeft een boeiend verslag van een ooggetuige, wat een bijzondere aanvulling genoemd mag worden op het overige materiaal, waarin met enig pessimisme de stand van de huidige walvispopulatie behandeld wordt.

In 'Extrapolatie' is de blik voornamelijk gericht op de toekomst: wat gaat er gebeuren met het ijs op de Noord- en Zuidpool nu de aarde opwarmt? Welke gevolgen heeft de vervuiling als gevolg van de olieproductie voor de natuur? Wat gebeurt er met de Inuit nu hun leefomgeving zo rigoureus verandert? Op Antarctica stelt een der auteurs bijvoorbeeld dat het zeeijs aldaar de afgelopen dertig jaar nauwelijks veranderd is in tegenstelling tot de Noordpool,

waar al binnen een of enkele decennia een ijsvrije Arctische Oceaan zou kunnen ontstaan. Dit is een vrij negatief scenario, maar zijn er ook voordelen aan verbonden? Zoals gezegd wordt nagenoeg elk thema behandeld en dus passeren al deze vragen de revue. Een nadeel van deze benadering is wel dat er soms stukken tussen zitten, zoals het

technische verhaal over waarom het ijs op Groenland smelt, die niet iedereen (lees: schrijver dezes) zullen aanspreken. Daar staat natuurlijk tegenover dat anderen wellicht minder geïnteresseerd zijn in de rampzalig verlopen 'Italia'-expeditie, waarbij een zeppelin naar de Noordpool vloog en vervolgens neerstortte. Dit is dan ook een logisch gevolg van een boek dat zoveel hooi op zijn vork neemt.

Daarbij is de kwaliteit van de hoofdstukken ook erg wisselend. Hoewel de meeste bijdragen uiterst leesbaar geschreven zijn, zitten er ook saaie stukken tussen die moeilijker verteerbaar

zijn. Desalniettemin is het boek over het geheel genomen zeer goed gestructureerd. Het is toegankelijk voor zowel de absolute leek alsmede de gevorderde poolkenner, met dank aan de wetenschappelijke onderbouwing die men in de hoofdstukken terug vindt. Zo wordt de toekomstvisie gestaafd met allerlei cijfers en nuancerings met betrekking tot de gangbare gedachte van de smeltende poolkappen, waardoor het meer is dan een omhulsel van mooie plaatjes en

oppervlakkige verhaaltjes waarmee men heden ten dage overspoeld wordt.

Tegenpolen is een juweeltje; een absolute aanrader voor mensen die geïnteresseerd zijn in de poolgebieden. Dit boek draagt dan ook zonder twijfel bij aan het vergroten van de kennis over de poolgebieden bij de grote massa, hetgeen de IPY-commissie zal bekoren.

Willem Scholte